

Neurčité dovětky v češtině

Tomáš Novotný (Praha) – Markéta Malá (Praha)

GENERAL EXTENDERS IN CZECH

The paper explores Czech 'general extenders', such as *nebo jak?*, *nebo něco*, *a takový věci*, i.e. vague structures loosely appended at the end of an utterance, typical of informal conversation. The method can be described as contrastive (identifying Czech structures corresponding to English general extenders) and corpus-based, drawing on both monolingual and parallel corpora. The interpretation of the discourse functions of general extenders is highly dependent on the context shared by the interlocutors, and the functions often combine and overlap. The authors therefore give a tentative description of the communicative functions of Czech general extenders, based on their occurrences in the ORAL2013 corpus of spoken Czech. The results of the analysis are in general agreement with Overstreet's description of discourse functions of English general extenders, encompassing both ideational and interpersonal functions. Some of the functions expressed by English extenders (such as 'soliciting agreement') were not attested in the Czech data, however. The Czech translation counterparts of English general extenders suggest that some functions associated with extenders in English tend to be rendered in Czech by other means.

KEYWORDS

general extenders, vague language, informal spoken language, ideational and interpersonal functions, ORAL2013 corpus

KLÍČOVÁ SLOVA

neurčité dovětky, vágní jazyk, neformální mluvený jazyk, ideační a interpersonální funkce, korpus ORAL2013

1. ÚVOD

Významově neurčité výrazy (např. *nákej*, *ňák*, *takovej*, *jako*, *teda*, *prostě*, *vlastně*) a jejich kombinace (např. *takovej ten nákej*, *tak ňák jako*, *takovýho něco* (Hoffmannová, 2017)) jsou neodmyslitelnou součástí nepřipravené neformální řeči; „k nepřipravenému mluvenému projevu totiž vágnost všeho druhu a jistá chaotičnost patří“ (Hoffmannová, 2013, s. 213). Channellová (Channell, 1994, s. 193) zdůrazňuje, že pro komunikaci v každé skupině lidí, kteří sdílejí nějaké zájmy a znalosti, je typická jistá míra nespécifičnosti. Mluvčí používají výrazy, jejichž významy jsou vágní, ale zároveň sdílejí znalosti týkající se toho, jak těmto výrazům v daném kontextu porozumět. Výrazy s neurčitým významem mluvčím umožňují vyjadřovat se v konverzaci ekonomičtějším způsobem¹ a zároveň účastníkům dialogu dávají prostor v komunikaci koopera-

1 Podle Williamsona „vágní výrazy často pro daný účel stačí a důsledkem nadměrné přesnosti může být ztáta času a flexibility“ („Vague words often suffice for the purpose in hand,

vat. K vytváření významu tak dochází spojením sil všech zúčastněných a jejich vztah a vzájemná solidarita se tím upevňuje.

Náš výzkum se zaměřuje na poměrně málo prozkoumanou oblast významově neurčitých výrazů v mluvené češtině, neurčité dovětky. Jedná se o výrazy typu *nebo něco takovýho, a tak, a takový věci*. Na rozdíl od češtiny se neurčitým dovětkům v angličtině věnovala mnohem větší pozornost;² dokazuje to mimo jiné celá řada názvů pro tyto jazykové prostředky.³ V české literatuře se o nich mluví zejména v souvislosti s apoziopezí nebo elipsou (Müllerová, 2011); Hoffmannová (2013, s. 221) je popisuje jako „neurčité zakončení“ výpovědi. Pro naši studii jsme zvolili název ‚neurčité dovětky‘: ‚neurčité, protože se v nich „uplatňují příznačné exponenty neurčitosti, zapojené většinou do složených výrazů“ (Hoffmannová, 2013, s. 221); ‚dovětky‘⁴ proto, že se tyto jazykové prostředky zpravidla vyskytují na konci věty a nejsou přitom obvykle syntakticky začleněny do větné stavby. Dovětky obou jazyků na první pohled sdílejí řadu formálních i funkčních charakteristik. A jelikož jsou anglické neurčité dovětky popsány systematictější než ty české, rozhodli jsme se naše předpoklady vytvářet na základě studií věnovaných těmto anglickým výrazům.

Overstreetová (Overstreet, 1999, s. 14) při popisu anglických neurčitých dovětek příhodně kontextualizuje jejich rozdílné funkce za pomoci Hallidayova⁵ dělení základních metafunkcí jazyka. K tomuto účelu jí slouží funkce ideační a interpersonální. Funkci ideační v popisu dovětek přitom chápeme jako funkci referenční, tj. schopnost dovětek implikovat kategorii odkázáním na potenciální členy této kategorie, aniž by byly tyto členy explicitně zmíněny (př. 1). V naší studii této funkci neurčitých dovětek říkáme ‚implikace kategoriální příslušnosti‘ (srov. ‚vague category identifiers‘ (Channel, 1994)).

(1) *She appreciates quietness and peace and she loves flowers **and that sort of thing.***
(Evison a kol., 2007, s. 145)

and too much precision can lead to timewasting and inflexibility“ (Williamson, T. (1994): Vagueness. In: R. Asher — J. Simpson (eds.) *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Pergamon Press, s. 4869; citováno v Jucker a kol., 2003, s. 1738), překlad Novotný).

- 2 Mezi frekventované anglické neurčité dovětky patří např. *and stuff (like that), or something (like that), or anything (like that), and everything*.
- 3 Tyto názvy zahrnují např. ‚set-marking tags‘ (Dines, 1980; Ward — Birner, 1993; Stubbe — Holmes, 1995; Winter — Norrby, 2000), ‚utterance final tags‘ (Aijmer, 1985), ‚terminal tags‘ (Maculay, 1985), ‚generalized list completers‘ (Jefferson, 1990; Lerner, 1994), ‚discourse particle extensions‘ (Dubois, 1992), ‚post-noun hedges‘ (Meyerhoff, 1992), ‚vague category identifiers‘ (Channel, 1994), ‚final coordination tags‘ (Biber a kol., 1999), ‚generalizers‘ (Simpson, 2004), ‚general extenders‘ (Overstreet, 1999; Cheshire, 2007; Martínez, 2011). Tento přehled termínů pro anglické neurčité dovětky vychází ze tří různých přehledů (Overstreet, 1999, s. 11; Cheshire, 2007, s. 157; Martínez, 2011, s. 2455).
- 4 Srov. užívání českého termínu ‚dovětek‘ pro anglické konstrukce typu *It can't wait, can it? — Nemůže to počkat, že ne?* (Dušková a kol., 2006, s. 318).
- 5 Halliday (Halliday, M. A. K. (1970): *Language Structure and Language Function*. In: J. Lyons (ed.), *New Horizons in Linguistics*, Penguin, s. 140–165.) rozlišuje v jazyce tři základní metafunkce: ideační, interpersonální a textovou.

OPEN ACCESS

Pod interpersonální funkce pak spadají všechny komunikativní funkce neurčitých dověteků. Tyto funkce zahrnují funkci ‚aproximační‘ (př. 2), kdy mluvčí neurčitým dovětkem naznačuje, že obsah sdělení nemusí být přesný (v př. (2) se jedná o informaci z doslechu); funkci ‚intenzifikační‘ (př. 3), kdy mluvčí neurčitým dovětkem intenzifikuje svůj hodnotící postoj, případně označuje předchozí část promluvy za překvapivou nebo extrémní; pod funkci intenzifikační lze řadit i výraznou ‚výzvu k souhlasu‘ (př. 4) nebo ‚výzvu k činnostem‘ (př. 5).

- (2) *I dunno, I heard John Murphy was dressed — was like a transvestite **or something**.* (Overstreet, 1999, s. 113)
 (3) *He’s making me so mad I just found out he ripped me off **an’ everything**.* (ibid., s. 81)
 (4) *Is that the best picture **or what?*** (ibid., s. 93)
 (5) *So, are we gonna get together **or what?*** (Friends E205, Novotný, 2016, s. 42)

Neurčitých dověteků lze použít v komunikaci i jako zdvořilostních prostředků; ty se dají rozdělit do dvou skupin podle toho, na jakou tvář (negativní či pozitivní) je v komunikaci brán zřetel. Pozitivní zdvořilost můžeme charakterizovat jako budování solidarity a kooperaci na vytváření významu (př. 6)⁶. Negativní zdvořilost se zaměřuje na adresátovu negativní tvář. Jedná se o snahu mluvčího adresáta k ničemu nenutit a omezovat jeho autonomní rozhodování co nejméně, např. tím, že nabídne více variant nebo vyjádří ochotu se přizpůsobit (př. 7).⁷

- (6) Ann: *but I admire like they’ve what they’ve done. how they’ve got so. far **and stuff***
 Sue: *the girl power* =
 Ann: =*the girl power thing* (Cheshire, 2007, s. 182)
 (7) *... an’ all the stuff that’s in it an’ just buy it from you, **or whatever**, an’ maybe like buy your truck **or something**.* I dunno (Overstreet, 1999, s. 105)

Blízko zdvořilostním dovětkům mají i tvary *or anything* a *and everything*, když jich mluvčí využívají, aby kontrolovali, jak bude jejich promluva interpretována adresátem. V př. (8) chce mluvčí číšníka slušně upozornit, že stále nedostal objednaný salát. Svou žádost se ale dostává do rizika, že ohrozí negativní tvář jak svou, tak číšníkovu, a proto se snaží tuto nepříznivou interpretaci ‚smést ze stolu‘. Overstreetová (Overstreet, 1999, s. 87) pokládá tento způsob vyvracení nechtěných interpretací v současné americké angličtině za konvenční a nazývá příslušné dovětky ‚formulaic disclaimers‘.

- (8) *I don’t want to make a fuss **or anything**, but I ordered a salad.* (ibid., s. 87)

⁶ V tomto příkladu byla dvěma přítelkyním položena otázka, zda se jim líbí dívčí skupina ‚Spice Girls‘. Cheshirová (Cheshire, 2007, s. 182) ve svém materiálu několikrát pozorovala tento projev pozitivní zdvořilosti, kdy se konverzační partneři po použití neurčitých výrazů vzájemně doplňují a spoluvytvářejí tak význam.

⁷ V angličtině se neurčité dovětky za tímto účelem často používají v žádostech, nabídkách, návrzích a pozváních (Overstreet, 1999, s. 107).

2. METODA A POUŽITÉ KORPUSY

Použitou metodu lze popsat jako kontrastivní a korpusově založenou. Opírá se o srovnání dvou jazyků, angličtiny a češtiny, a využívá jak jednojazyčné, tak překladové korpusy. Cílem studie je prozkoumat komunikativní funkce českých neurčitých dovětek. Vycházíme z předpokladu, že neurčitost je typickou vlastností mluveného jazyka, jejíž projevy můžeme pozorovat v neformální konverzaci jak v angličtině, tak v češtině. Ačkoli budou prostředky vyjadřování vágnosti v obou jazycích odlišné, může zde obecný funkční koncept „neurčitosti“ sloužit jako „tertium comparationis“ (srov. Haspelmath, 2010; Martinková, 2014; Mathesius, 1936, s. 95). Obecnou otázku, jaké komunikativní funkce může v neformální mluvené češtině plnit neurčitost, lze tedy zúžit a operacionalizovat jako otázku, jaké české jazykové prostředky funkčně odpovídají anglickým neurčitým dovětkům (tj. jsou jejich překladovými ekvivalenty).⁸ V našem výzkumu hraje angličtina roli ‚pomocného‘ jazyka. Anglické neurčité dovětky používáme jako indikátory sledovaných komunikativních funkcí (Gast, 2015; Malá, 2013), s jejichž pomocí vyhledáváme odpovídající prostředky české.

Při identifikaci českých neurčitých dovětek jsme vycházeli z dobře popsaných dovětek anglických. Na základě sekundární literatury a vlastního výzkumu (např. Overstreet, 1999; Cheshire, 2007; Novotný, 2016) jsme vybrali jako výchozí bod pět frekventovaných anglických dovětek, které reprezentují základní formální typy těchto struktur:⁸ *or what, or something, or anything, and stuff, and everything*. V beletristické části překladového paralelního korpusu *InterCorp* tvořené anglickými originály a jejich českými překlady jsme vyhledali překladové korespondence zvolených dovětek.⁹ Překladové protějšky, které budou analyzovány v této studii, byly vybírány podle dvou základních kritérií: a) český ekvivalent musí patřit v rámci překladových protějšků daného anglického dovětku k nejfrekventovanějším, b) český dovětek nesmí být omezen na překladové protějšky jediného anglického dovětku. Přihlíželi jsme také k funkční rozmanitosti dovětek, např. neurčitému dovětku *or what* jsme dali přednost před jinými frekventovanějšími dovětky, protože může plnit apelovou funkci, která není u ostatních dovětek obvyklá. Na základě těchto kritérií byly vybrány následující české neurčité dovětky: *nebo co?, či co?, nebo jak?, nebo ne?, nebo co, nebo něco, nebo tak něco, nebo tak nějak, či co, nebo něco takového, a tak, a všechno, a vůbec, a takový věci, a podobný věci*. Při klasifikaci překladových protějšků anglických neurčitých dovětek jsme ale pozorovali, že překladatelé vedle českých neurčitých dovětek často volí jiné prostředky. K těmto prostředkům se vrátíme v oddílu sedm.

Výběr českých dovětek byl ověřen ještě metodou, kterou používá např. Aijmerová (Aijmer, 2015, s. 214–5): tato metoda chápe neurčité dovětky jako „kolokační rámce“ („collocational frameworks“), které je možné v korpusu vyhledávat pomocí kolokací

8 Vybrané dovětky zahrnují jak dovětky s formou oznamovací, tak dovětky tázací. Jsou mezi nimi dovětky uvozené slučovací i vylučovací spojkou (*and, or*) a obsahují jak tázací a neurčitá zájmena, tak vágní substantivum *stuff*. Frekvence a distribuce zvolených dovětek byla ověřena v *Britském národním korpusu*.

9 Bylo analyzováno 100 překladových protějšků každého dovětku s výjimkou dovětku *and stuff*, který je v korpusu zastoupen jen 87 doklady, a tvaru *or what* s 50 výskyty.

iniciálního členu rámce, souřadné spojky. Pro češtinu jsme proto v korpusu ORAL2013 vyhledali kolokace koordinátorů *a* a *nebo*. Mezi nejfrekventovanějšími kolokáty bezprostředně následujícími po dané spojce nacházíme skutečně výrazy, které jsou součástí neurčitých dovětek.¹⁰

Komunikativní funkce vybraných českých neurčitých dovětek byly popsány na základě jejich výskytů v korpusu mluvené češtiny ORAL2013.

3. FORMA NEURČITÝCH DOVĚTKŮ

Neurčité dovětky jsou tvořeny neurčitými nebo tázacími zájmeny (*něco, všechno, co*) nebo příslovci (*nějak, jak*), nebo neurčitým substantivem *věci*, které mohou být modifikovány sémanticky prázdnými výrazy *tak, takový* (srov. Hirschová, 1988; Hoffmannová, 2017)¹¹, *podobný, ostatní*. Tyto dovětky jsou připojeny paratakticky k předcházejícímu větnému členu nebo k celé větě pomocí spojek *a, nebo/či*. Dovětek může být přítom integrován do syntaktické stavby věty (zejména tam, kde je dovětek se substantivem *věci* koordinován s předcházejícím substantivem, např. *ona má taky dost práce do školy musí psát nějaký seminárky a takový věci ...*), nebo k větě jen volně připojen (např. *no a abych nechal školy a takové věci ...*).¹² Aijmerová (Aijmer, 2015, s. 219–220) zde mluví o ne/kanonickém užití dovětek.

Neurčité dovětky je možné rozdělit na dovětky s formou tázací nebo oznamovací. Tázací neurčité dovětky jsou uvozeny vylučovací spojkou *nebo/či: nebo co?, či co?, nebo jak?*. Oznamovací dovětky se dále dělí podle spojky, kterou jsou uvozeny, na dovětky vylučovací (alternativní (Grepl — Karlík, 1998, s. 342), resp. disjunktivní (Daneš — Hlavsa — Grepl, 1987, s. 403)), uvozené *nebo/či*, a dovětky slučovací (konjunktivní, kopulativní (Grepl — Karlík, 1998, s. 339)) se spojkou *a*. Oznamovací dovětky vylučovací zahrnují *nebo co, nebo něco, nebo tak něco, nebo tak nějak, či co, nebo něco takového*. Oznamovací formu se slučovací spojkou mají dovětky *a všechno, a tak, a vůbec, a takový věci, a podobný věci, a ostatní věci*.

10 Například třetím nejfrekventovanějším bezprostředním kolokátem (P1) spojky *a je tak*; téměř pětina dokladů tohoto spojení představuje právě neurčitý dovětek. Kolokační rámec „*a * věci*“ zahrnuje řadu variant tohoto neurčitého dovětku, např. *a podobný/jiný věci* nebo *a takový/takovýdle/takové/takovýhle/tyhle/tydle/tydlety/tyhlensty věci*. Mezi nejfrekventovanějšími bezprostředními kolokáty spojky *nebo* také nacházíme tvary, které spolu s ní vytvářejí neurčité dovětky: *nebo něco* (třetina z nich je součástí delšího dovětku *nebo něco takového/podobného*), *nebo co, nebo tak (nějak/něco), nebo jak/kolik*.

11 Hirschová (1988, s. 59–61) mluví v souvislosti s těmito výrazy o „pseudoidentifikaci“, tedy o „identifikaci objektu v rámci něho samého, resp. v rámci druhu“. Ve spojení s neurčitými výrazy (*něco takového, takový věci*) je podle Hirschové „rozhodující patrně ... přítomnost výrazového prostředku identifikace neurčité. Neurčitost identifikace je pak v takových případech primární a nemění se ani připojením *takový/tak*.“

12 Jedná se ovšem o stupňovitý jev, jak je vidět v příkladu *jasně. pečení chléba rohlíků a takový věci*, kde je sice možné pokládat dovětek za integrovaný po formální stránce (koordinace substantiv *pečení ... a takový věci*), ale sémanticky není dějové substantivum *pečení* kompatibilní se substantivem *věci*.

4. FUNKCE NEURČITÝCH DOVĚTKŮ

Studie týkající se nepřipravených mluvených projevů ukazují, že „neurčitost, popřípadě mnohoznačnost, pokud jde o komunikační funkce, je velmi podstatným rysem značného množství replik“ (Hirschová, 1992, s. 33). Pro neurčité dovětky je typické, že a) jejich komunikativní funkce se mění v závislosti na kontextu, b) obvykle vyjadřují několik funkcí současně a c) táž funkce může být vyjádřena různými dovětky (Cheshire, 2007, s. 158). Podle Hirschové (1992, s. 33) „vzácností ... nejsou ani případy, kdy i v konkrétní komunikační situaci není možné s jistotou o funkci výpovědi (záměru podavatele) rozhodnout“.¹³ Pokusíme se proto podat přehled komunikativních funkcí, které mohou české neurčité dovětky plnit; není ale možné zastoupení jednotlivých funkcí kvantifikovat.

Na základě zkoumaného materiálu jsme identifikovali následující komunikativní funkce českých neurčitých dovětek:

1. Komunikativní funkce tázací (výzva k řečové reakci)

Mluvčí apeluje na posluchače, aby mu poskytl „informaci, kterou postrádá a kterou potřebuje k doplnění svých znalostí o světě“ (Daneš — Hlavsa — Grepl, 1987, s. 323)

(9) ... *no a o co se jednalo o pěstounství **nebo co?***¹⁴

2. Komunikativní funkce žádací (výzva k činnosti)

Cílem dovětky je „přimět ... adresáta k realizaci/nerealizaci nějaké činnosti“ (Daneš — Hlavsa — Grepl, 1987, s. 334).

(10) ... *já poám tak budeš vstávat **nebo jak?***

3. Intenzifikace nebo zdůraznění

Dovětek zesiluje a zdůrazňuje hodnotící postoj mluvčího (př. 11 a). Mluvčí často reaguje na předchozí repliku, kterou označuje za překvapivou nebo v nějakém smyslu extrémní (př. 11 b) (srov. Overstreet, 1999, s. 79–80).

(11) a. ... *jako je to dobry . no pak sem dosta* voní tam dávali i deštníky **a všechno možný jako***
 b. ... *teď jako stovku jo ukradla **nebo co?***

4. Implikace kategoriální příslušnosti (neúplný výčet)

Neurčitý dovětek naznačuje, že výčet prvků není ukončený, a implikuje další členy skupiny. Další členy kategorie je možné identifikovat buď na základě přímé kategoriál-

13 Hirschová (1992) ukazuje, že každá replika v dialogu plní zároveň tři typy funkcí: funkci konstrukční (tj. jak se daná výpověď podílí na stavbě rozhovoru), funkci ilokuční a funkci strategickou (interakční).

14 Všechny české příklady pocházejí z korpusu ORAL2013.

ní příslušnosti (př. 12), nebo jen na základě asociace v rámci daného ‚scénáře‘ (Channell, 1994, s. 127; Tárnyiková, 2009, s. 123).

(12) ... je tam jedna firma oni tam pučují rafty **a tak**

5. Aproximace

Mluvčí označuje předchozí část promluvy jako potenciálně nepřesnou a dává najevo neochotu zaručit se za přesnost výroku (Overstreet, 1999, s. 112).

(13) ... no malý . to se jí narodilo loni nějak v dubnu **nebo tak nějak** . květen duben

6. Zdvořilostní řečové strategie

Nepřímé vyjadřování, které zahrnuje i neúplné výpovědi, patří podle Brownové a Levinsona mezi zdvořilostní strategie; interpretace takových výpovědí se opírá o vztah mezi mluvčím a adresátem (Brown — Levinson, 1987, s. 116–7, 226; Hirschová, 2013, s. 233). Neurčité dovětky se uplatňují ve dvou oblastech zdvořilosti:

- a. **pozitivní zdvořilost (budování solidarity)**: použitím vágních výrazů na úkor explicitnosti vyzývá mluvčí adresáta, aby se spolupodílel na vytváření významu, a upevňuje tak soudržnost a kontext sdílený mezi účastníky konverzace (Aijmer, 2013, s. 141)

(14) ... a je to takový to jak říkáš s tim mytím **a tak**

- b. **negativní zdvořilost (atenuace)**: snaha mluvčího neohrozit negativní tvář adresáta a vyhnout se direktivnímu řečovému jednání (Hirschová, 2013, s. 230); mluvčí nabídne adresátovi více možností a vyjádří ochotu se přizpůsobit.

(15) ... a tím pádem bysme vám toho seata vrátili už třeba příští týden . ve čtvrtek v pátek . **nebo tak nějak** .

5. TÁZACÍ NEURČITÉ DOVĚTKY

Stejně jako jiné otázky mají v sobě tázací neurčité dovětky (*nebo/či co?*, *nebo jak?*, *nebo ne?*) vždy obsažen apel na posluchače, aby doplnil nebo upřesnil nějakou informaci (srov. Hirschová, 1992, s. 33). Musíme ovšem rozlišovat mezi příznakovým a bezpříznakovým vyjádřením této komunikativní funkce. Pokud je tázací dovětek syntakticky začleněn do větné stavby, lze ho interpretovat jako bezpříznakovou otázku rozlučovací (alternativní, Dušková a kol., 2006, s. 320–321), která zahrnuje několik alternativ, z nichž má adresát vybrat odpověď. Nezačleněné dovětky nabývají podle kontextu dalších funkcí. To se týká hlavně překladových protějšků anglického tázacího dovětku *or what*. V angličtině je *or what* začleněné do věty jako jeden z koordinovaných nominálních členů jen zřídka (př. 16 s bezpříznakovým českým překladem).

- (16) *Why do I do that she thought. Is it cancer, or lust, or what?¹⁵
A zamyslela se, proč to dělá. Je to rakovina nebo touha, nebo co?*

Většinou je ale anglické *or what* nezačleněný neurčitý dovětek, který důrazně vyzývá posluchače, aby doplnil chybějící informace nebo objasnil situaci. Je zde obvykle spojen s negativním postojem mluvčího (př. 17). V příkladu (17 a) je ovšem překlad zvolen nevhodně: český protějšek neobsahuje žádný prostředek, který by signalizoval postoj mluvčího; česká věta je bezpříznaková rozlučovací otázka. I když je *nebo ne* častým překladovým protějškem anglického *or what*, nebudeme ho proto považovat za neurčitý dovětek. Funkci anglického dovětku musí v českém překladu signalizovat jiné prostředky (srov. užití *tak* v příkladu 17 b).

- (17) a. *Are you going to invite me in or what?
Pozveš mě dál, **nebo ne?***
b. *Are you going to tell me or what?
Tak povíš mi to, **nebo ne?***

5.1 KOMUNIKATIVNÍ FUNKCE TÁZACÍ: VÝZVA K OBJASNĚNÍ

Následující dva příklady (18 a, b) ukazují nejběžnější funkci tázacích dovětek *nebo co?* a *nebo jak?*, tj. výzvu k objasnění. Tato funkce je obzvláště dobře vidět v příkladu (18 a), kde mluvčí alternativami *v kopci nebo v rovině* vyčerpává všechny možnosti a neurčitý dovětek *nebo jak?* v sobě tedy neobsahuje žádnou třetí variantu, nýbrž pouze vybízí adresáta k upřesnění. V obou příkladech pozorujeme také řetězení neurčitých jazykových prostředků (*ňák, jako nějaká*). Mluvčí si není jistý, váhá, a proto se obrací na adresáta, aby mu pomohl situaci porozumět.

- (18) a. *... vono to je ňák v kopci nebo v rovině? **nebo jak?**
b. *... to je jako nějaká nová forma voleb . **nebo co?****

5.2 INTENZIFIKAČNÍ FUNKCE

Neurčitý dovětek *nebo co?* často intenzifikuje záporný postoj mluvčího. Příklady (19 a, b) ilustrují užití emfatického emocionálního dovětku v kombinaci se slovesy označujícími mentální procesy (*myslíte, chceš*). Mluvčí předpokládá, že adresát si myslí nebo chce něco, s čím mluvčí nesouhlasí. Ujišťuje se, zda jeho předpoklad platí, a zároveň vyjadřuje důrazný nesouhlas s předpokládaným postojem adresáta.¹⁶

- (19) a. *a chlápek jako že .. a to . to si myslíte jako že vám lžu **nebo co?** ...
b. *... proč mi to dáváš dyž je to špinavý? .. chceš abych se ušpinil v práci? . **nebo co?****

15 Všechny kontrastivní, překladové příklady pocházejí z korpusu *InterCorp*.

16 Některé z těchto výpovědí (19 b) ale provází smích — mluvčí zřejmě naznačuje, že jde o hyperbolu a že své rozhořčení nemyslí vážně.

5.3 VÝZVA K ČINNOSTI

Zatímco v angličtině je výzva k nějaké činnosti jednou z typických funkcí *or what?*, mezi českými tázacími dovětky byla tato funkce zastoupena jen jednou (příklad 10 nahoře). Nízká frekvence je zřejmě dána povahou korpusu.

6. OZNAMOVACÍ NEURČITÉ DOVĚTKY

6.1 SLUČOVACÍ DOVĚTKY

6.1.1 IMPLIKACE KATEGORIÁLNÍ PŘÍSLUŠNOSTI

U všech zkoumaných slučovacích dovětek (*a tak, a takový věci, a podobný věci, a všechno, a vůbec*) pozorujeme funkci implikace kategoriální příslušnosti.¹⁷ Mluví vyjmenuje jen některé prvky dané kategorie a neurčitým dovětkem naznačí, že “výčet je částečný a že z povahy dříve jmenovaných členů je možno odvodit, jak vybírat další” (Daneš — Hlavsa — Grepl, 1987, s. 402). Je-li třeba, může mluvčí další členy doplnit, aby usnadnil identifikaci kategorie. Overstreetová (Overstreet, 1999, s. 38) situaci, kdy se mluvčí rozhodne implikovanou kategorii dodatečně rozšířit o další členy, považuje za důkaz toho, že neurčité dovětky skutečně fungují jako indikátory kategoriální příslušnosti (př. 20).

(20) ... přiletěl sem do Fara . z Fara sem jel prostě autem až do Portimao . je to sice náěkých blbých osumdesát (se smíchem) kilometrů . ale . bylo to supr . ale ty pláže . **a to všechno** prostě víš celá ta architektura . prostě toho města Portima a . a toho co se děje dokola . mě úplně nadchlo prostě ...

6.1.2 ROLE KONTEXTU PŘI URČOVÁNÍ FUNKCE NEURČITÝCH DOVĚTKŮ

Když mluvčí indikuje nějakou kategorii, spoléhá na to, že adresát bude schopen ji identifikovat na základě sdíleného kontextu. Tento kontext přitom zahrnuje škálu znalostí od všeobecně sdílených předpokladů o světě, přes znalosti sdílené určitou ‚diskurzí komunitou‘ (Swales, 1990), po znalosti sdílené pouze mluvčím a adresátem, ať už interpersonální nebo závislé na bezprostřední situaci (Bazzanella, 2011, s. 32; Hirschová, 2013, s. 218).

Různou šíří kontextu nutnou pro identifikaci implikované kategorie ilustrují příklady (21 a-c). Příklady (21 a) a (21 b) každý předpokládají kontext sdílený jinou diskurzí komunitou (‚hospodské hry‘ vs. ‚chov prasat a krav‘). Naproti tomu v příkladu (21 c) je odvození dalších prvků kategorie do značné míry závislé na sdílení úzkého rodinného kontextu.

¹⁷ V tomto smyslu můžeme neurčitý dovětek chápat jako snahu dodržet maximum kvantity (Hirschová, 2013, s. 192).

- (21) a. ... *sme tam seděli tam byl takovej bar a takový prostě . sezení . a . měli tam foťbálek a kulečnick a takový věci*
 b. *prase ... to je taky takový . bez údržby jako ta kráva to už je horší že jo přeže to máš dojení a takovýdle věci*
 c. *potom si jako sedla se mnú do kuchyně a . tam zme vypisovaly papíry . eee k soudu jako . jak se co stalo a proč se rozchá* proč zme se rozešli a .. eee jak to chcu z Nikolkou a alimenty a tak .*
- (22) *jinak bych rád zkušel ňákou žurnalistiku . s něčim a . jelikož se tak v poslední době dozvídám že je uplně na . to studovat . tak možná spíš ňáký jako . právo bankovnictví a tak . a pak se věnovat tý žurnalistice . protože . kdyby nevyšla žurnalistika tak s vystudovaným právem a tak . člověk může dělat i něco jinýho*

V příkladu (22) použil mluvčí neurčitý dovětek *a tak* dvakrát. V obou případech implikuje užití dovětku širší kategorii („obory s širokým uplatněním“), která v sobě obsahuje kromě práva a bankovnictví i další členy. Za povšimnutí stojí i to, jak mluvčí pracuje s kontextem, který se v rámci jeho promluvy postupně pohybuje na škále od globálního k lokálnímu. U prvního výskytu *a tak* mluvčí poskytl dva členy (*právo a bankovnictví*) a použitím dovětku naznačil, že se jedná o širší kategorii. Dalo by se říct, že tato nevyřčená kategorie je nyní součástí kontextu sdíleného mluvčím a adresátem a v druhé zmínce o kategorii (*s vystudovaným právem a tak*) může mluvčí tohoto sdíleného kontextu využít a explicitně zmínit pouze jeden z předchozích dvou členů. Adresát pravděpodobně obě kategorie pochopí jako totožné, přestože jsou implikovány odlišným způsobem.

6.1.3 BUDOVÁNÍ SOLIDARITY (SPOLEČNÉ VYTVÁŘENÍ VÝZNAMU V DIALOGU)

Jednou z funkcí neurčitých dovětek je to, že vyzývají adresáta, aby se na základě sdílených znalostí spolupodílel na vytváření významu, čímž se upevňuje vztah a pocit blízkosti mezi účastníky dialogu. Tuto interakčnost v běžné konverzaci lze pozorovat v příkladu (23).

- (23) A: *probírali látku že jo tak ono se jim to jako neztratí jo*
 B: *to je jasný ale jasně*
 A: *jenomže jako by ten základ vlastně toho kam to třeba zařadit*
 B: *dobře*
 A: *nebo tydlety věci terminologie a takovýdle věci*
 B: *jo*
 A: *to se vlastně naučili jako v tom prváku druháku jo .*
 B: *jo*

Mluvčí A opakovaně používá výrazy, které slouží k udržení těsného kontaktu s mluvčím B (*že jo, jo, nebo tydlety věci, a takovýdle věci*). Mluvčí B zase dává najevo, že tuto výzvu ke společnému vytváření významu přijímá, a ujišťuje mluvčího A prostřednictvím tzv. „back-channels“ (*to je jasný, ale jasně, dobře, jo, srov. Hirschová, 2013, s. 296*), že spolupracuje a rozumí i vágně implikovaným kategoriím (*kam to třeba zařadit **nebo***

OPEN ACCESS

tydlety věci, terminologie a takovýdle věci). Zdá se, že funkce implikace kategoriální příslušnosti je zde potlačena a do popředí se dostává funkce interpersonální.¹⁸

6.1.4 INTENZIFIKAČNÍ FUNKCE

Neurčité dovětky *a všechno* a *a vůbec* se navíc vyskytují i ve funkci intenzifikační, kde je zesílen hodnotící postoj mluvčího nebo je předchozí promluva označena za překvapivou nebo v nějakém smyslu extrémní. Častěji je takto zesílen hodnotící postoj negativní (př. 24 a, b).

- (24) a. ... *jo Lído já ho vobsloužím dyž chodí do práce . ale dyž se furt válí doma jak svinskej hnát . já pak po nocích meuju nádobí a všechno* já ho tak nenávidím já ti nemůžu nic dělat ...
- b. *protože to bylo takový blbý no . bysme se museli ptát a všechno* .
- c. ... *a jinak jako to vidíte jako že to je šúitský jo protože sunniti mají prostě příšnejsí zákaz zobrazování osob a vůbec* .

Rozdíl mezi dovětky *a všechno* (př. 24 a-b) a *a vůbec* (př. 24 c) můžeme vidět v tom, že dovětek *a všechno* — tak jako jeho anglický protějšek *and everything* — ve svém lexikálním významu obsahuje sdělení, že „daná propozice platí nejen pro složku, ke které je [zájmeno] připojeno, nýbrž i pro další člen(y) implikované kategorie“ (Ward — Birner, 1993, s. 213–214).¹⁹ Lexikální význam dovětku *a vůbec* oproti tomu existenci dalších členů kategorie přímo neimplikuje. Příklad (24 c) ilustruje intenzifikační funkci tohoto dovětku.

6.1.5 HUMORNÝ NEURČITÝ DOVĚTEK

Systematické zkoumání užití neurčitých dovětek v čistě lokálních a interpersonálních kontextech je obtížné, protože nemůžeme s účastníky konverzace sdílet stejný kontext. Vliv kontextu na interpretaci neurčitého dovětku lze ukázat na příkladu (25).

- (25) A: *no a jak to chceš řešit?*
 B: *no já právě nevím furt jak to mám řešit .. tak snažím se smířovat se smrtí a takové věci*

Když se na neurčitý dovětek podíváme izolovaně, můžeme dojít k mylnému závěru, že jde o vážnou debatu, kde mluvčí B pravděpodobně popisuje svůj strach ze smrti

18 Fischerová (Fischer, 1998) ve své studii sleduje, jakou roli hrají diskurzní částice (a tedy i neurčité dovětky) v systému střídání replik. Jelikož se neurčité dovětky často nachází na konci repliky, lze usuzovat, že nějakou roli v tomto systému hrát mohou, např. jako prostředek k předání slova posluchači (‘turn yielding’).

19 „[A]ll instances of *and everything* lexically convey that the proposition in question is true not only of the constituent to which *everything* is conjoined, but also of some other member(s) of an inferrable set“ (Ward — Birner, 1993, s. 213–214; překlad Novotný).

a jakým způsobem se s ním vypořádává. Rozšířením textového kontextu zjistíme, že jde o odlehčený rozhovor mezi třemi přáteli na téma strach z létání. Když odkryjeme část předchozí konverzace, uvidíme povahu rozhovoru o něco lépe:

A: (smích) to je srandovní fakt . (smích) mmm

B: no nevím no co s tím mám udělat . tak tři panáky si dat předtím ..

A: (smích) bouchnout se do hlavy (se smíchem) a omdlít

...

A: no a jak to chceš řešit?

B: no já právě nevím furt jak to mám řešit .. tak snažím se smířovat se smrtí a takové věci.. (smích)

Sekundární literatura zmiňuje užití vágních výrazů za účelem humoru v televizních dialozích (Quaglio, 2009, s. 75; Novotný, 2016, s. 51–2). Mluvčí nejdříve zmíní něco v nadsázce (většinou něco extrémního nebo nečekaně specifického) a od toho se pak distancuje použitím neurčitých dovětků. To se dá tvrdit i o příkladu (25), kde z odlehčené povahy konverzace lze předpokládat, že snaha *smířovat se se smrtí* není ve skutečnosti to, jak se mluvčí snaží zbavit strachu z létání. Jak ukazuje příklad (25), „humorných“ neurčitých dovětek se zjevně užívá i v reálné běžné konverzaci (i když jejich systematické hledání by bylo komplikované, ne-li nemožné).

6.2 DISJUNKTIVNÍ DOVĚTKY

6.2.1 VOLBA DOVĚTKU

Volba tvaru vylučovacího dovětku (*nebo co, či co, nebo něco, nebo tak něco, nebo tak nějak, nebo něco takového*) může být ovlivněna povahou prvního členu koordinačního páru. Spíše než o pravidle zde ale můžeme mluvit o určitých tendencích, které lze v korpusu pozorovat. V případě, že disjunktivní neurčitý dovětek navazuje na číselný nebo časový údaj, se často užívá tvar *nebo tak nějak* (př. 26 a)²⁰, najdeme ale i dovětek *nebo něco* (př. 26 b).

(26) a. A: hospoda normálně funguje . myslim od sedmi ..

B: no mám dojem do desíti nebo tak nějak

A: do večera no . no ...

b. A: no . moc dobrý no .. tak v tom je kakao jo nebo

B: jo . měly tam bejt já nevím . čtyři deka **nebo něco** ...

Další tendence, které jsme si všimli, je, že pokud předchozí člen koordinačního páru označuje konkrétní předmět (*šroubek, hodinky*), použije se spíše kratší dovětek *nebo něco*. Delší dovětek se koordinuje mimo jiné s označením abstraktních pojmů (*chvála*) a povolání (*hodinář*) (př. 27 a–c).

²⁰ V dialogu (26 a) oba mluvčí dávají najevo svou nejistotu vedle neurčitých dovětek *nebo tak nějak* ještě jinými prostředky (*myslim, no, mám dojem*).

- (27) a. ... *jenom tam asi budeme muset dat ten větší šroubek a nebo něco ...*
 b. ... *přítom všichni na něj jenom nadávaj .. nikdy sem neslyšel žádnou chválu na něj **nebo něco takovýho***
 c. ... *měli myslim hodinářství že tá* eee tatík byl hodinář nebo něco takovýho že to vyprávěl že právě jo . tam přišel náákej německej důstojník --- snad si vopra-vit hodinky nebo něco*

6.2.2 APROXIMACE

Disjunktivní neurčité dovětky vyjadřují neochotu zavázat se k pravdivosti nebo přesnosti tvrzení (Overstreet, 1999, s. 114); označují tak předchozí část promluvy jako potenciálně nepřesnou.²¹

S touto komunikativní funkcí se setkáváme často u nepřímé řeči, kde mluvčí reprodukuje řeč, psaní nebo myšlení jiného mluvčího. V příkladu (28) mluvčí reprodukuje vzkaz, který psal někdo jiný a jehož obsahem si není zcela jistý. Možnost, že reprodukce není přesná, naznačuje vylučovací neurčitý dovětek.

- (28) a .. *vona mu tam napsala vzkaz eee jestli se něco děje můžete se na mě . s klidem obrátit nebo něco takovýho...*

6.2.3 ZDVOŘILOSTNÍ FUNKCE (ATENUACE)

S aproximační funkcí se může kombinovat funkce atenuační, a to v případě, že by adresát mohl promluvu interpretovat tak, že nějakým způsobem omezuje jeho budoucí jednání (Brown — Levinson, 1987, s. 129, 145; Hirschová, 2013, s. 230, 233; Overstreet, 1999, s. 105).

- (29) ... *a tím pádem bysme vám toho seata vrátili už třeba příští týden . ve čtvrtek v pátek . nebo tak nějak ..*

V příkladu (29) se mluvčí vyhýbá udání konkrétního termínu (*už třeba příští týden . ve čtvrtek v pátek . nebo tak nějak*). Důvodem zde však pravděpodobně není jeho nejistota nebo neochota se zavázat k přesně stanovenému datu, ale spíše snaha nevystavit adresáta (který mu půjčil auto) pouze jedné — a tudíž pro svobodnou činnost adresáta více limitující — možnosti.

6.2.4 INTENZIFIKAČNÍ FUNKCE (VYJÁDŘENÍ FRUSTRACE)

Oznamovací neurčitý dovětek *nebo co* se oproti ostatním tvarům vyskytuje nejen ve funkci aproximační (př. 30 — nejistotu zde vyjadřuje vedle neurčitého dovětku vsuvka *mysim*), ale umožňuje mluvčímu také akcentovat postoj frustrace (př. 31).

²¹ Neurčitý dovětek zde můžeme chápat jako snahu dodržet maximum kvality: mluvčí se snaží neříkat nic, pro co nemá dostatek důkazů (Hirschová, 2013, s. 193).

(30) ... všude byly stánky až eee na Velehrad .. ve stánkách nebyl nikdo .. akorát u jednoho tam sem se zastavil taky . --- tam . sem si dal mysim sodovku **nebo co** ...

(31) A: mě by to třeba nebavilo s* a navíc nemám ty lokty . ale třeba nevím jesi ses bavila s Emou

B: ne vona je . se mi řák vyhybá **nebo co** ..

Frustrace mluvčí není v textu explicitně signalizována jinak než dovětkem. Pokud ale nahradíme neurčitý dovětek v př. (31) *nebo co* jiným, typicky aproximačním dovětkem (*ne vona je* . se mi řák vyhybá **nebo něco takového** ..), dojde ke změně funkce. Zdá se tedy, že *nebo co* nemá v příkladu (31) aproximační, ale intenzifikační funkci.

7. ALTERNATIVNÍ PROSTŘEDKY PRO PŘEKLAD ANGLICKÝCH NEURČITÝCH DOVĚTKŮ

Jak již bylo řečeno v úvodu článku, překladatelé se často uchylují vedle českých neurčitých dovětků i k jiným prostředkům, které vyjadřují příslušné komunikativní funkce.²² Jelikož tyto prostředky nebyly hlavním cílem našeho zkoumání, následuje pouze zběžný přehled některých překladatelských řešení. Divergentní protějšky na jedné straně potvrzují (a někdy explikují) některé komunikativní funkce neurčitých dověteků a na druhé straně naznačují, že anglické dovětky zřejmě nesou některé funkce, pro jejichž vyjádření volí čeština primárně jiné prostředky.

V několika případech překladatel použil místo neurčitého dovětku s intenzifikační funkcí ustálené víceslovné spojení, které rovněž slouží k intenzifikaci (př. 32 a, b).

(32) a. *It's all lace and all white and all fine* **and everything**.

Je to samá krajka a celé bílé, z nejlepšího materiálu a všechno jak se patří.

b. *I went to my room and put some water on my hair, but you can't really comb a crew cut* **or anything**.

Šel jsem do svého pokoje a namočil si trochu vlasy, ale trávník neučesáte ani za nic.

V příkladech (32 a, b) překladatel dosahuje intenzifikace hodnotícího postoje mluvčího expresivnějšími výrazy, než je tomu v případě originálů. Tyto příklady akcentují užívání neurčitých dověteků v hovorovém jazyce.

(33) a. *This is really funny and everything ... but joke's over, all right?*

To je vážně vtíp jak noha ... ale konec srandiček, hele!

b. *They're using knives and everything*.

Loupají je pěkně nožem, šikulové!

²² Divergentního překladového protějšku bylo užito přibližně ve 13% zkoumaných dokladů (*and everything* (14%), *or anything* (21%), *or something* (8%), *or what* (20%), *and stuff* (1%)).

Jednou z běžných funkcí anglického tázacího neurčitého dovětku *or what?* je výzva k souhlasu. V těchto užitích mluvčí nejprve vyjádří nějaký názor a neurčitým dovětkem *or what?* dává najevo, že od adresáta očekává, že bude tento názor sdílet (Overstreet, 1999, s. 93). Tuto funkci jsme u překladových protějšků (*nebo co?*, *nebo jak?*, *nebo ne?*) v korpusu mluvené češtiny ORAL2013 ovšem nezaznamenali ani jednou. V příkladu (34) lze vidět, jak překladatel tuto funkční mezeru v českých tázacích neurčitých dovětcích kompenzoval.

- (34) *Is Lockhart the smarmiest bloke you've ever met, or what?*
*Ten Lockhart je **vážně** nejúlisnější chlápek, jakého jsme kdy viděli, **nezdá se ti?***

Zdá se, že překladatelé mají tendenci vágně implikované kategorie v originálech do jisté míry explikovat (př. 35 a-g) a usnadnit tak čtenáři identifikaci kategorie a někdy i hodnotícího postoje mluvčího (př. 35 f, g). V pětině (20%) dokladů neurčitého dovětku *and stuff* obsahoval český překladový protějšek nějaký člen výčtu navíc (př. 35 a), nebo bylo vágní substantivum *stuff* nahrazeno konkrétnějšími (př. 35 b, c), případně expresivnějšími (př. 35 d-f), členy implikované kategorie.

- (35) a. *Radios **and stuff*** — *Rádia, **vysílačky** a tak*
 b. *... cakes **and stuff*** — *... jídlo a **zákusky***
 c. *... bogs **and stuff*** — *... močály a **bažiny***
 d. *... crucifixes **and stuff*** — *... krucifixy a **podobný serepetičky***
 e. *... blouse **and stuff*** — *... blůzička a **ostatní háčky cáčky***
 f. *... pictures of the Pope **and stuff like that*** — *... obrázky papeže a **podobný pól***
 g. *... away from the kids **and everything*** — *... bez dětí a **v klidu***

8. ZÁVĚR

Není překvapivé, že neurčitých dovětek se v obou jazycích používá nejčastěji k vyjádření funkce aproximace (např. *or something*, *nebo tak nějak*) a k implikaci kategoriální příslušnosti (např. *and stuff*, *a takový věci*). Lze totiž očekávat, že v neformálním dialogu se konverzační partneři často dostávají do situací, kdy nechťejí být příliš konkrétní (porušení maximy kvantity) nebo nepřesní (porušení maximy kvality). Užívání neurčitých dovětek v těchto dvou frekventovaných komunikativních funkcích je v angličtině i češtině velmi podobné. Rozdíly mezi oběma jazyky se objevují spíše u komplexnějších interpersonálních funkcí.

Jak již bylo zmíněno u příkladu (34), zdá se, že v češtině se neuvádí neurčitý dovětku s formou ‚souřadící spojka + neurčitý výraz‘ tam, kde mluvčí vyzývá adresáta k souhlasu tak, jako tomu je u anglického *or what?*. Pro tuto komunikativní funkci využívá čeština jiné hovorové výrazy, které se také vyskytují na konci věty (např. *že?*, *že jo?*, *co?*),²³ tedy otázky presumptivní (Grepl — Karlík, 1998, s. 462). Tyto výrazy

²³ Např. *... to je škoda že holky nebyly ani v tom tunelu **co?** takovej zážitek; ... to je jak v létě **že?*** (ORAL2013)

jsme kvůli jejich formální odlišnosti od neurčitých dovětek do této studie nezahrnuli. Ukazují ale na výhody kontrastivního přístupu. Oba přístupy, které jsme v této studii uplatnili, kontrastivní přístup a přístup opírající se o kolokace koordinátorů, umožňují identifikaci neurčitých dovětek s koordinátorem *a/nebo* jako iniciálním členem. Na základě kontrastivního přístupu můžeme kromě toho odhalit, jaké další prostředky čeština využívá k vyjádření týchž funkcí, které plní anglické neurčité dovětky. Jejich detailní popis ale přesahuje možnosti této studie.

Jistým úskalím kontrastivního přístupu je vymezení centrálních, systematických typů překladových protějšků. V oddílu sedm jsme ukázali příklady explicitace a kompenzace v překladu. V sérii příkladů (35 a-g) jsme viděli různá lexikální řešení implikace kategoriální příslušnosti. V příkladech (35 d-f) je vágní substantivum *stuff* překládáno substantivy *serepetičky*, *háčky cáčky* a *póvl*. Překladatele k této volbě zřejmě vedla snaha akcentovat hovorový neformální jazyk, pro který jsou neurčité dovětky typické v obou jazycích. Pro svou expresivnost jsou ale tyto prostředky v hovorové češtině spíše ojedinělé.²⁴

Obecným problémem zkoumání komunikativních funkcí na základě korpusu mluvené spontánní neformální češtiny je nízké zastoupení některých funkcí. Výzvu k činnosti jsme pozorovali pouze jednou (př. 10) a jednalo se přitom o nepřímou řeč, která popisovala situaci mimo okamžitý situační kontext. Podobně tomu je u disjunktivních dovětek zdvořilostních, kterých mluvčí používá, aby ukázal, že dbá na negativní tvář adresáta; v korpusu jsme identifikovali jen několik žádostí, pozvání, nebo návrhů, kdy mluvčí tyto prostředky negativní zdvořilosti využívají. Anglické neurčité dovětky typu ‚formulaic disclaimers‘ (př. 8), kterými mluvčí může do jisté míry kontrolovat, jak adresát interpretuje jeho promluvu, zřejmě nejsou v korpusu ORAL2013 doloženy.

Doufáme, že tato studie poukázala na potřebu dalšího zkoumání prostředků neurčitého vyjadřování v češtině; použitá metoda zároveň naznačuje možnosti kombinace kontrastivního a jednojazyčného korpusově založeného výzkumu komunikativních funkcí těchto prostředků.

LITERATURA

- AIJMER, K. (2013): *Understanding Pragmatic Markers: A Variational Pragmatic Approach*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- AIJMER, K. (2015): General extenders in learner language. In: N. GROOM — M. CHARLES — S. JOHN (eds.), *Corpora, Grammar and Discourse: In honour of Susan Hunston*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., s. 211–231.
- BAZZANELLA, C. (2011): Indeterminacy in dialogue. *Language and Dialogue*, 1, 1, s. 21–43.
- BROWN, P. — LEVINSON, S. C. (1987): *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DUŠKOVÁ, L. a kol. (2006): *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia.
- EVISON, J. — MCCARTHY, M. — O'KEEFFE, A. (2007): „Looking Out for Love and All the

24 V korpusu ORAL2013 je dovětek *a/nebo ... serepetičky* doložen jen jednou, ostatní výrazy nejsou doloženy vůbec.

OPEN ACCESS

- Rest of It": Vague Category Markers as Shared Social Space. In: J. CUTTING (ed.), *Vague Language Explored*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 138–157.
- FISCHER, K. (2000): Discourse Particles, Turn-Taking and the Semantics–Pragmatics Interface. *Revue de Sémiotique et Pragmatique*, 8, s. 111–137.
- GAST, V. (2015): On the use of translation corpora in contrastive linguistics: A case study of impersonalization in English and German. *Languages in Contrast*, 15, 1, s. 4–33.
- GREPL, M. — KARLÍK, P. (1998): *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- HASPELMATH, M. (2010): Comparative concepts and descriptive categories in crosslinguistic studies. *Language*, 86, 3, s. 663–687.
- HIRŠCHOVÁ, M. (1988): Netypické případy užití ukazovacích výrazů *takový, tak*. *Naše řeč*, 71:2, s. 57–61.
- HIRŠCHOVÁ, M. (1992): Neurčitost komunikačních funkcí ve spontánních mluvených projevech. *Slovo a slovesnost*, 53:1, s. 33–40.
- HIRŠCHOVÁ, M. (2013): *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum.
- HOFFMANNOVÁ, J. (2013): Nepřipravené mluvené projevy: neurčitost, vágnost, neřád, chaos?. In: D. FALTÝNEK — V. GVOŽDIAK (eds.), *Tygramatika. Soubor studií věnovaných prof. Janu Kořenskému k 75. narozeninám*. Praha: Dokořán, s. 212–229.
- HOFFMANNOVÁ, J. (2017): Neurčitost textu. In: P. KARLÍK — M. NEKULA — J. PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/NEURČITOST TEXTU> (poslední stažení: 21. 11. 2017)
- CHANNELL, J. (1994): *Vague Language*. Oxford: Oxford University Press.
- CHESHIRE, J. (2007): Discourse variation, grammaticalisation and stuff like that. *Journal of Sociolinguistics*, 11, 2, s. 155–193.
- JUCKER, A. H. — SMITH, S. W. — LÜDGE, T. (2003): Interactive aspects of vagueness in conversation. *Journal of Pragmatics*, 35, s. 1737–1769.
- MALÁ, M. (2013): Translation counterparts as markers of meaning. *Languages in Contrast*, 13, 2, s. 170–192.
- MARTÍNEZ, I. M. P. (2011): „I might, I might go I mean it depends on money things and stuff“. A preliminary analysis of general extenders in British teenagers' discourse. *Journal of Pragmatics*, 43, s. 2452–2470.
- MARTINKOVÁ, M. (2014): K metodologii využití paralelních korpusů v kontrastivní lingvistice. *Naše řeč*, 97, 3–4, s. 270–285.
- MATHESIUS, V. (1936): On some problems of the systematic analysis of grammar. *Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, VI, s. 95–107.
- DANEŠ, F. — HLAVSA, Z. — GREPL, M. (1987): *Mluvnice češtiny 3, Skladba*. Praha: Academia.
- MÜLLEROVÁ, O. (2011): Syntax mluvených výpovědí (se zaměřením na vsuvky a vedlejší sdělení v mluvených projevech). In: S. ČMEJRKOVÁ — J. HOFFMANNOVÁ (eds.), *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, s. 153–172.
- NOVOTNÝ, T. (2016): *General extenders in the sitcom "Friends" dialogue. / Diskurzivní ukazatele typu „general extenders“ v dialozích televizního seriálu „Přátelé“*. Nепublikovaná bakalářská práce. Praha: Ústav anglického jazyka a didaktiky, FF UK.
- OVERSTREET, M. (1999): *Whales, Candlelight, and Stuff like That: General Extenders in English Discourse*. New York: Oxford University Press.
- QUAGLIO, P. (2009): *Television dialogue: the sitcom Friends vs. Natural conversation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- SWALES, J. (1990): *Genre Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TÁRNYIKOVÁ, J. (2009): Vague Reference to Notional Categories. In: J. TÁRNYIKOVÁ — M. JANEBOVÁ (eds.), *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Philologica* 99. *Anglica* III. *Linguistica*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 115–132.
- WARD, G. — BIRNER, B. (1993): The semantics and pragmatics of *and everything*. *Journal of Pragmatics*, 19, s. 205–214.

POUŽITÉ KORPUSY

Korpus InterCorp — angličtina, čeština, verze 9 z 9. 9. 2016. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2016. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

The British National Corpus, version 2 (BNC World). Distributed by Oxford University Computing Services on behalf of the BNC Consortium. Ústav Českého národního

korpusu FF UK, Praha 2001. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>
BENEŠOVÁ, L. — KŘEN, M. — WACLAWIČOVÁ, M.: *ORAL2013*: reprezentativní korpus neformální mluvené češtiny. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2013. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

Tomáš Novotný | Ústav anglického jazyka a didaktiky, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy | nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
ORCID ID: 0000-0002-7562-303X
tomas.novotny@ff.cuni.cz

Markéta Malá | Ústav anglického jazyka a didaktiky, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy | nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
ORCID ID: 0000-0003-3611-8433
marketa.mala@ff.cuni.cz

